

Monumentnummer*: 532491

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 07 oktober 2016
Kadaster deel/nr 82739/103

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Wijk bij Duurstede	Wijk bij Duurstede	Utrecht

<i>Locatienaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Wijk bij Duurstede, Kromme Rijn	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Wijk bij Duurstede	C			8090
Wijk bij Duurstede	B			1638
Wijk bij Duurstede	B			1982
Wijk bij Duurstede	C			6987
Wijk bij Duurstede	A			505
Wijk bij Duurstede	A			649
Wijk bij Duurstede	A			730

*Omschrijving***

Inlaatsluis / Inundatieduiker met Kwelkom / Ontvangkom.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

Aan de Rijndijk gelegen INLAATSLUIS / INUNDATIEDUIKER met KWELKOM / ONTVANGKOM, die onder toezicht van kolonel F. van Thijsse en kapitein J.A. Schuurman in opdracht van het 'ministerie van Oorlog' zijn aangelegd tussen 1866 en 1871. Tevens werden een sluiswachterswoning annex opzichterswoning, een bergloods, een aantal duikers geplaatst en een brug in de Singel gebouwd. In 1876 werd tegen deze brug een SCHOTBALKENKERING aangebracht. Alle werken te Wijk bij Duurstede zijn - evenals de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

sluizen bij Cothen en Werkhoven en minstens een deel van de overige werken - betaald door de militaire Genie, die het initiatief nam tot de kanalisering van de Kromme Rijn, die werd uitgevoerd in de jaren 1866-1871. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Gecontroleerde inundatie vergde een ingenieus systeem van waterwerken, zoals sluizen, stuwen en kanalen, waarmee het noodzakelijke peil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd kon worden. Er werden vele verschillende typen sluizen toegepast, afhankelijk van de plaats waar ze in het systeem functioneerden. Soms werden reeds bestaande scheepvaart-, uitwaterings- of keersluizen gebruikt, maar ook zijn er vele nieuwe gebouwd of bestaande (sterk) aangepast. De sluizen bij Wijk bij Duurstede behoren tot de categorie van nieuw gebouwde werken. Het betreft een tweetal in serie geplaatste inundatie- en damsluizen. De sluizen te Wijk bij Duurstede werden (vrijwel) uitsluitend voor militaire doeleinden gebouwd, namelijk voor de inundatie van de vijfde kom van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Ten behoeve van deze functie werd de Kromme Rijn gedeeltelijk gekanaliseerd en kwam parallel met de bestaande bovenloop, oostelijk van de stad een nieuwe waterloop naar de Rijndijk (Neder-Rijn) tot stand van ongeveer 1000 meter lengte. Het zuidelijke deel van dit kanaal - van de Neder-Rijn tot de inlaatsluis (ca. 350 m) - heet Inundatiekanaal. Ongeveer negentig meter ten noorden van de inlaatsluis wordt dit 'kanaal' afgesloten door de schotbalkkering, die bij extreem hoge waterstanden op de Neder-Rijn of bij voldoende opgezet water op de Kromme Rijn kon worden gesloten. Het (her)gebruik van een dergelijke, al lange tijd gesloten bovenstroom van een rivier is tamelijk zeldzaam. Tussen de twee sluizen / keringen kwam een kwelkom of ontvangkom te liggen, waarin enerzijds het vanuit de Neder-Rijn ingelaten water enigszins tot rust kon komen en anderzijds lekkage (kwel) van de schuiven of schotbalken kon worden bestreden. Langs de westzijde van de kwelkom twee houten loodsen.

Rond 1930 zijn de schuiven in de inlaatsluis vernieuwd; later is ook de weg over de sluis gemoderniseerd. De schotbalkkering is vervangen door elektrisch gedreven schuiven aan de zuidzijde van de brug, maar rond 2011 is ook de (ijzeren) brug vernieuwd (in steen) en is onder meer voorzien van een nieuwe, 'bijpassende' balustrade. De wegen en de bruggen, alsmede de nieuwe keringen zijn voor de bescherming van ondergeschikt belang.

Omschrijving

De in de Rijndijk gelegen INLAATSLUIS / INUNDATIEDUIKER bestaat uit een aan elke zijde van de Rijndijk enkele meters hoog opgemetseld front. De sluis ligt verder in de dijk en bevat aan weerszijden drie hoge segmentboogvormig afgesloten openingen en kent aan weerszijden twee schuin geplaatste, aflopende vleugels. De vleugels zijn met vlechtingen uitgevoerd. De twee middenberen zijn aan de Neder-Rijnzijde (zuid) half rond van vorm en ze worden boven eveneens half rond beëindigd. Deze zijde, met in de middenas een jaartalsteen '1866', is hoger opgemetseld dan de noordzijde. Aan de Kromme Rijnzijde is het metselwerk overwegend vlak uitgevoerd. Bovenop de sluis / duiker zijn ter hoogte van het wegdek aan weerszijden drie heugelstangen in plaatijzeren kast voor de bediening van schuiven aangebracht.

De ca. 90 m naar het noorden aan de Singel gelegen SCHOTBALKENKERING bestaat uit twee landhoofden, twee doorlaten en een aan beide zijden half rond uitgevoerd middenhoofd. De hoeken en afdekplaten van de landhoofden en de middenpijler zijn uitgevoerd in hardsteen. In het metselwerk en de natuurstenen delen zijn op enige plaatsen sleuven uitgespaard ten behoeve van het neerlaten van schotbalken.

Tussen de inlaatsluis / inundatieduiker en de schotbalkkering ligt het ongeveer 90 m lange kanaalgedeelte dat dienst doet als KWELKOM / ONTVANGKOM. De kom is ongeveer 15 m breed en kent een licht gebogen beloop.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Waardering

Het ensemble van INLAATSLUIS / INUNDATIEDUIKER, KWELKOM / ONTVANGKOM en SCHOTBALKENKERING in Wijk bij Duurstede is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw).

Het betreft hier een aan de militair-strategische en civiele bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde, waarvan de samenstellende delen dienen als en deel uitmaken van een waterinlaat, een waterkering en een kwelkom.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en vanwege de functionele en fysieke samenhang van de delen onderling en met de overige onderdelen van het complex

Het ensemble is tamelijk gaaf bewaard omdat de samenhang van de kwelkom met de beide sluizen en de rol van de werken voor inundaties vanuit de Neder-Rijn en via de Kromme Rijn goed herkenbaar zijn gebleven.

Het ensemble is representatief omdat het in grotendeels gave staat de samenhang van de sluizen en de kwelkom / ontvangkom laat zien en het vertegenwoordigt ook zeldzaamheidswaarde omdat het deel uitmaakt van een ten dienste van de nationale defensie 'heropende' stroom.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument